

**ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ**

**TO THE CHARACTERISTICS OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
OF DETECTIVES OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY
OF UKRAINE IN THE FIELD OF COMBATING THE ILLEGAL CIRCULATION
OF EXCISABLE GOODS**

Актуальність статті полягає в тому, що Бюро економічної безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави, зокрема шляхом протидії кримінальним правопорушенням пов'язаним із незаконним обігом підакцизних товарів. Водночас ефективне виконання покладених на Бюро економічної безпеки України завдань у цій сфері неможливе без належної діяльності його детективів, які безпосередньо здійснюють виявлення, документування та розслідування відповідних правопорушень. Саме тому особливого значення набуває дослідження адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України, що визначає правові межі, зміст і гарантії реалізації їхніх повноважень у сфері обігу підакцизних товарів. Мета статті полягає у необхідності надати характеристику адміністративно-правовому статусу детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, надано характеристику адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів, який розглянуто крізь призму наступних елементів: завдання, функції, повноваження та гарантії. З'ясовано, що гарантії адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України являють собою систему правових, організаційних, соціальних і матеріальних засобів, спрямованих на забезпечення належних умов реалізації покладених на них повноважень. Їх призначення полягає у створенні необхідних передумов для незалежного, ефективного та безперешкодного виконання детективами службових обов'язків, а також у захисті їх професійної діяльності від неправомірного впливу. Зроблено висновок, що специфіка адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів визначається не особливістю окремого предмета їх діяльності, а комплексним характером адміністративно-правового регулювання їх службової діяльності. Законодавча модель побудована таким чином, що правове становище детективів формується через єдність вимог до вступу на службу, функціонального призначення, повноважень та гарантій діяльності. При цьому кожен із зазначених елементів не існує ізольовано, а перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими, забезпечуючи належну реалізацію покладених на Бюро економічної безпеки України завдань щодо захисту економічної безпеки держави. Такий підхід свідчить про орієнтацію законодавця на формування професійного, незалежного та підзвітного правоохоронного інституту, діяльність якого ґрунтується не лише на застосуванні заходів державного примусу, а й на використанні аналітичних, превентивних та організаційно-управлінських механізмів протидії економічній злочинності, у тому числі в рамках протидії незаконному обігу підакцизних товарів.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, детективи, Бюро економічної безпеки, протидія, незаконний обіг, підакцизні товари.

The relevance of the article lies in the fact that the Bureau of Economic Security of Ukraine plays a key role in ensuring the economic security of the state, in particular by combating criminal offenses related to the illegal circulation of excisable goods. At the same time, the effective implementation of the tasks assigned to the Bureau of Economic Security of Ukraine in this area is impossible without the proper activities of its detectives, who directly identify, document and investigate the relevant offenses. That is why the study of the administrative and legal status of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine, which determines the legal boundaries, content and guarantees of the implementation of their powers in the field of circulation of excisable goods, is of particular importance. The purpose of the article is to provide a description of the administrative and legal status of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the field of combating the illegal circulation of excisable goods. The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of current legislation, provides a description of the administrative and legal status of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the field of combating the illegal circulation of excisable goods, which is considered through the prism of the following elements: tasks, functions, powers and guarantees. It was found that the guarantees of the administrative and legal status of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine are a system of legal, organizational, social and material means aimed at ensuring the proper conditions for the implementation of the powers assigned to them. Their purpose is to create the necessary prerequisites for the independent, effective and unhindered performance of detectives' official duties, as well as to protect their professional activities from undue influence. It is concluded that the specifics of the administrative and legal status of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the field of combating the illegal circulation of excisable goods are determined not by the peculiarity of a separate subject of their activity, but by the complex nature of the administrative and legal regulation of their official activities. The legislative model is constructed in such a way that the legal status of detectives is formed through the unity of requirements for entry into service, functional purpose, powers and guarantees of activity. At the same time, each of the specified elements does not exist in isolation, but is in close interrelation with others, ensuring the proper implementation of the tasks assigned to the Bureau of Economic Security of Ukraine to protect the economic security of the state. This approach indicates the orientation of the legislator to the formation of a professional, independent and accountable law enforcement institution, the activity of which is based not only on the application of state coercion measures, but also on the use of analytical, preventive and organizational and managerial mechanisms for combating economic crime, including within the framework of combating the illegal circulation of excisable goods.

Key words: *administrative and legal status, detectives, Bureau of Economic Security, counteraction, illegal circulation, excisable goods.*

Актуальність теми. Бюро економічної безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави, зокрема шляхом протидії кримінальним правопорушенням пов'язаним із незаконним обігом підакцизних товарів. Водночас ефективне виконання покладених на БЕБ завдань у цій сфері неможливе без належної діяльності його детективів, які безпосередньо здійснюють виявлення, документування та розслідування відповідних правопорушень. Саме тому особливого значення набуває дослідження адміністративно-правового статусу детективів БЕБ, що визначає правові межі, зміст і гарантії реалізації їхніх повноважень у сфері обігу підакцизних товарів.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності Бюро економічної безпеки України, у своїх наукових працях розглядали: Н. Е. Аванесова, Р. І. Богданов, В. М. Геєць, М. М. Котелевець, Я. М. Лісойван, М. С. Моїсєєв, О. О. Павлюк, С. В. Петков, О. М. Рєзнік, В. О. Рожков, О. В. Шакірова та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо досліджено адміністративно-правовий статус детективів БЕБ саме в рамках протидії незаконному обігу підакцизних товарів.

Саме тому метою статті є: надати характеристику адміністративно-правовому статусу детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що адміністративно-правовий статус детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів – це визначене нормами чинного законодавства правове становище детективів БЕБ у суспільних відносинах, які виникають у процесі здійснення заходів щодо запобігання, виявлення, припинення, документування та розслідування правопорушень у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, а також у процесі взаємодії з іншими державними органами та міжнародними інституціями. Наведене вище дає змогу констатувати, що характеризувати адміністративно-правовий статус детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів найбільш доцільно крізь призму його елементів. Варто зауважити, що Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» визначає завдання та функцію Бюро як центрального органу виконавчої влади, а не його окремих посадових осіб. Відповідно, детективи БЕБ не наділені самостійними законодавчо визначеними завданнями, а забезпечують реалізацію завдань Бюро в межах наданих їм повноважень. Такий підхід поширюється і на сферу протидії незаконному обігу підакцизних товарів, а відтак, закон не встановлює спеціальних цілей діяльності детективів у цій сфері, а тому їх діяльність спрямована на виконання загальних завдань шляхом реалізації визначених законодавством процесуальних, оперативних-розшукових, аналітичних та інших повноважень.

На нашу думку, до елементів адміністративно-правового статусу детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів найбільш доцільно віднести:

1) завдання детективів Бюро. З точки зору філософії завдання - це не просто завдання, а «соціальне завдання», і воно тлумачиться у цьому сенсі «як необхідність для суб'єкта (суспільства, соціальної спільноти, особи) здійснити у майбутньому визначену діяльність» [1, с.196]. Отже, завдання є цільовим елементом адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України, оскільки визначають основні напрями їх службової діяльності та відображають публічну мету, заради досягнення якої вони наділяються відповідною компетенцією. Саме завдання визначають функціональне призначення детективів у механізмі забезпечення економічної безпеки держави та слугують орієнтиром для реалізації інших елементів їх адміністративно-правового статусу. Відповідно до ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України», завданнями БЕБ є:: 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; 5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; 6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; 7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; 8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [2]. У контексті протидії незаконному обігу підакцизних товарів першочергового значення набувають такі завдання, як виявлення зон ризику, оцінювання загроз економічній безпеці, аналіз причин функціонування незаконного ринку підакцизної продукції та вироблення заходів щодо їх усунення. Лише після реалізації зазначених напрямів забезпечується ефективне виконання завдання із запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері. Отже, законодавець визначає протидію незаконному обігу підакцизних товарів як комплексну діяльність, у якій правоохоронний компонент є лише одним із елементів загальної системи забезпечення економічної безпеки держави.

2) функції. У праві, на переконання В.С. Ковальського, М.В. Цвіка, О.В. Петришина, Л.В. Авраменко функція визначається як соціальна роль права (держави) спрямовано діяти у макро- або мікросередовищі, тобто встановлювати соціальні відносини, надавати їм правового визначення, привносити певну інформацію у соціальні контакти. Функції, продовжують автори – це об'єктивно визначені основні напрями його впливу (включаючи види діяльності), які виражають суть, призначення, роль і місце права в суспільстві [3, с.157]. Тож, функції характеризують основні напрями практичної реалізації завдань, покладених на детективів Бюро економічної безпеки України. Вони відображають зміст службової діяльності, визначають її характер та форми здійснення, а також забезпечують практичне втілення визначених законом цілей і завдань шляхом застосування відповідних адміністративно-правових засобів. Аналіз наведених

вище положень чинного законодавства дає можливість дійти до висновку, що функції детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів слід поділити на чотири великі групи: а) аналітична функція, яка впливає із завдань щодо виявлення зон ризику, аналізу структурованих і неструктурованих даних, оцінювання ризиків та загроз економічної безпеці, збирання й аналізу інформації про правопорушення, а також підготовки аналітичних висновків; б) превентивна функція, - проявляється через завдання із запобігання кримінальним правопорушенням, виявлення причин і умов їх виникнення, вироблення способів мінімізації ризиків та підготовки пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання з метою усунення передумов функціонування незаконних схем обігу підакцизних товарів; в) правоохоронна (юрисдикційна) функція, яка зумовлена завданням щодо забезпечення економічної безпеки держави шляхом виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ; г) прогностично-планувальна функція, - впливає із завдань щодо оцінювання ризиків, планування заходів протидії кримінальним правопорушенням та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому.

3 повноваження (як сукупність прав та обов'язків). В рамках представленої у статті проблематики зауважимо, повноваження, які становлять сукупність закріплених законом прав та обов'язків, є центральним елементом адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України. Відповідно до Положення про Бюро економічної безпеки України, БЕБ для виконання покладених завдань має право: 1) залучати в установленому законом порядку до виконання окремих досліджень, робіт, участі у вивченні окремих питань, що належать до компетенції БЕБ, учених, фахівців і експертів, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівництвом); 2) одержувати в установленому законодавством порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань; 3) звертатися в межах своєї компетенції із запитом до компетентних органів інших держав та міжнародних організацій відповідно до закону і міжнародних договорів України, установчих актів та правил міжнародних організацій, членом яких є Україна; 4) користуватися у межах, визначених законодавством, відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; 5) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції БЕБ; 6) засновувати відповідно до законодавства відомчі відзнаки БЕБ [4]. Тож, зазначене вище свідчить про те, що законодавець наділяє БЕБ комплексом організаційно-правових прав, спрямованих на створення належних умов для виконання покладених на нього завдань. На відміну від повноважень, пов'язаних із безпосереднім здійсненням правоохоронної діяльності, зазначені права мають переважно забезпечувальний характер і покликані гарантувати ефективне інформаційне, експертне, наукове, організаційне та міжнародне співробітництво БЕБ. У сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів їх реалізація сприяє своєчасному отриманню інформації про функціонування незаконних схем, використанню спеціальних знань під час документування протиправної діяльності, налагодженню міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також застосуванню сучасних інформаційних ресурсів для виявлення та аналізу загроз економічної безпеці;

4) гарантії діяльності. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко підкреслюють, що гарантії є важливим засобом захисту прав та свобод людини. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантії є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини [5]. У широкому значенні наголошує Б. І. Стахура, гарантії - це вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які спрямовані на повну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод громадян, усунення причин й умов їх неналежного здійснення та захист від порушень. Встановлюючи зміст й обсяг прав і свобод людини, держава бере на себе гарантію виконання цих установок. З огляду на те, що реалізація прав і свобод громадян неминуче пов'язана з необхідністю застосування заходів процесуального примусу, держава змушена розробити дієвий механізм, що обмежує домагання органів державної влади на безроздільне панування у сфері регулювання відносин з населенням. У цьому контексті гарантії можна розглядати як систему умов, засобів і способів, що забезпечують рівні можливості для виявлення, набуття та реалізації прав і свобод [6, с. 90–91]. Отже, гарантії адміністративно-правового статусу детективів Бюро економічної

безпеки України являють собою систему правових, організаційних, соціальних і матеріальних засобів, спрямованих на забезпечення належних умов реалізації покладених на них повноважень. Їх призначення полягає у створенні необхідних передумов для незалежного, ефективного та безперешкодного виконання детективами службових обов'язків, а також у захисті їх професійної діяльності від неправомірного впливу.

Аналіз розділу IV Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» свідчить, що законодавець розглядає гарантії діяльності працівників БЕБ, у тому числі детективів, як необхідний елемент їх адміністративно-правового статусу. Відповідні гарантії охоплюють правовий захист, соціальне забезпечення, належне матеріальне стимулювання та ресурсне забезпечення службової діяльності. Так, стаття 29 Закону визначає гарантії правового захисту працівників БЕБ, які полягають у визнанні їх представниками влади, що діють від імені держави та перебувають під її захистом. Водночас законодавець поширює державний захист на осіб, які сприяють діяльності БЕБ, а також встановлює гарантії захисту працівників, які повідомляють про протиправні дії інших працівників Бюро, тим самим забезпечуючи умови для добросовісного виконання службових обов'язків [2]. Статті 30 та 31 закріплюють соціальні та матеріальні гарантії діяльності працівників БЕБ. Вони передбачають право на соціальний захист, спеціальний порядок пенсійного забезпечення осіб, які мають спеціальні звання, а також визначають вимоги до рівня грошового забезпечення, його структури та принципів формування. При цьому законодавець безпосередньо пов'язує рівень оплати праці із характером, інтенсивністю та небезпечністю службової діяльності, що свідчить про її гарантійне значення для належного виконання службових обов'язків [2]. Окреме місце займає стаття 32, яка визначає гарантії фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності БЕБ. Передбачене бюджетне фінансування, можливість використання коштів міжнародної технічної допомоги, створення спеціального фонду для проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також забезпечення необхідними матеріально-технічними засобами формують організаційні передумови для ефективної реалізації покладених на детективів повноважень, у тому числі у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів [2].

Втім, доцільно наголосити, що гарантії діяльності детективів БЕБ не обмежуються нормами розділу IV «Правовий, соціальний захист працівників Бюро економічної безпеки України». Так, стаття 19 Закону встановлює, що добір працівників БЕБ здійснюється на конкурсних засадах, що є важливою гарантією формування професійного, компетентного та політично неупередженого кадрового складу Бюро. Запровадження конкурсної процедури спрямоване на забезпечення рівного доступу до служби та мінімізацію суб'єктивного впливу під час призначення на посади [2]. Водночас стаття 16 Закону визначає особливості проходження служби особами, які мають спеціальні звання БЕБ, а також поширює на них відповідні обмеження, гарантії та вимоги, встановлені законодавством. Таке нормативне регулювання забезпечує стабільність службових правовідносин та визначеність правового статусу детективів. Особливе значення мають положення статті 14 Закону, відповідно до яких діяльність БЕБ підлягає зовнішньому незалежному оцінюванню Комісією зовнішнього контролю. Хоча зазначена норма спрямована насамперед на забезпечення підзвітності та ефективності діяльності Бюро, вона одночасно виступає гарантією законності функціонування органу, оскільки забезпечує незалежну оцінку результатів його діяльності [2].

Отже, Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» формує комплексну систему гарантій діяльності детективів БЕБ, яка охоплює гарантії добору на службу, проходження служби, незалежного контролю за діяльністю органу, правового та соціального захисту, належного матеріального забезпечення, а також фінансового і матеріально-технічного забезпечення службової діяльності. Сукупність зазначених гарантій спрямована на забезпечення належних умов для реалізації детективами покладених на них повноважень, у тому числі, у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів.

Висновки. Таким чином, проведений у роботі аналіз дає підстави стверджувати, що специфіка адміністративно-правового статусу детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів визначається не особливістю окремого предмета їх діяльності, а комплексним характером адміністративно-правового регулювання їх службової діяльності. Законодавча модель побудована таким чином, що правове становище детективів формується через єдність вимог до вступу на службу, функціонального призначення, повноважень та гарантій діяльності. При цьому кожен із зазначених елементів не існує ізольовано, а перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими, забезпечуючи належну реалізацію покладених на БЕБ завдань щодо захисту

економічної безпеки держави. Такий підхід свідчить про орієнтацію законодавця на формування професійного, незалежного та підзвітного правоохоронного інституту, діяльність якого ґрунтується не лише на застосуванні заходів державного примусу, а й на використанні аналітичних, превентивних та організаційно-управлінських механізмів протидії економічній злочинності, у тому числі в рамках протидії незаконному обігу підакцизних товарів.

Список використаних джерел:

1. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. К.: Головна редколегія УРЕ, 1973. 560с.
2. Про Бюро економічної безпеки України / Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
3. Загальна теорія держави і права: підручник. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. В. М. Цвіка, О. В. Петришина. Х.: Право, 2009. 584 с.
4. Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1068 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2021-п/conv#Text>
5. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. [2-е вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
6. Стахура Б.І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01; МВС, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 180 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025